

Sam zaključek torej dejansko ne more biti drugega, kot priporočilo predstavljenega časopisa, s katerim avstrijski zgodovinarji skorajda razvajajo, tako svoje kolege kot bralce zunaj stroke.

Oto Luthar

Milan Sagadin, **Kranj — Križišče Iskra. Nekropola iz časa preseljevanja ljudstev in staroslovanskega obdobja.** Ljubljana : Narodni muzej, 1988. 158 strani, priloge. (Katalogi in monografije ; 24).

Odmev na oceno (ZČ 44, 1990, str. 150—154).

Kljub tiski s časom in zame že nekoliko odmaknjeni tematiki se moram oglašiti v zvezi z oceno moje obravnave izkopavanj na križišču pred Iskro v Kranju, ki jo je za Zgodovinski časopis prispevala Paola Korošec — da namreč z odpravo nekaterih napak ne bi vnesli drugih.

O kakšnem grobišču je govora, je razvidno že iz podnaslova knjige, zato povsem zadošča, če v tekstu govorim le o dveh etnično-kronoloških horizontih.

Avtorica ocene se pri najdbah, za katere so možne širše datacije, očitno vseskozi opredeljuje za zgodnejše možnosti kot jaz. Pri nekaterih bolj upravičeno (npr. grobova 153 in 176, vendar je njuna popolna vklopljenost v grobišče očitna, pri citiranju paralel pa je po mojem mnenju metodično pravilnejše upoštevati mlajše in sintetično delo, posebno če gre za istega avtorja), pri drugih najdbah pa je ta odločitev manj upravičena (glavnik, steklo, sponka za ogrlico — glej opombe 320 a do 323 a, op. 379 ter V. Bierbrauer, Invillino I, MBV 33, 1987, Text, 162s; ibid. 278, 281 in 293s, tip Ic, Tafel 152, 4, 12 in Tabelle 8 — zlasti še glede na našo najdbo T 48, 5; pa tudi S. Ciglencečki, Potek alternativne ceste Siscia—Akvileja... AV 36, 1985, 265s — T 5, 53, 54, 55 itd.). Pri vseh pa so te možne zgodnejše datacije nakazane že v tekstu. V vsakem primeru pa je treba grobišče obravnavati kot tvorbo, ki kaže logično zgradbo in razvoj, zato kontekst grobišča ni zanemarljiv element. S tega stališča mi tudi ni sprejemljiva datacija spona iz groba 266 (in spona iz groba 3 v Batujah) v pozno antiko, saj bi potemtakem zaradi te edine najdbe po avtoričinem mnenju morali suponorati poznoantično fazo celotnega batujskega grobišča, ki vendarle kaže zelo enotno podobo. Podobno je s spono iz našega groba 13. Že po opisu groba je jasno, da zaradi povsem specifičnih dislokacij nekaterih delov skeleta spono z veliko večjo verjetnostjo prisodimo grobu 13 kot grobu 15. Če pa že vztrajamo, da ne spada v ta grob, je prav lahko tudi mlajša in torej rezultat kasnejšega posega v grob 13, ki je povzročil tudi omenjene dislokacije (glej npr. M. Richter, Hradištko u Davle, Monumenta archaeologica 20, 1982, sl. 105, 13 — 2. in 3. četrtina 13. stol.). Pripomba o sponah v grobovih 6 s Hajdine in 14 z Bleda — Pristave je odveč, ker sem obe navedbi že sam izločil iz obravnave.

Veliko novost mi predstavlja avtoričino pripisovanje stekelc iz groba 183 (t. i. »vetri dorati«) slovanskemu obdobju 9. stoletja. Če moramo res že spregledati grobno konstrukcijo in položaj groba na grobišču, pa so vendarle povezave tega predmeta s poznoantično kulturo (in paralela z grobiščem v Lajhu) toliko očitne, da bi pričakoval vsaj takšno argumentacijo pri zanikanju te trditve, kot je bila navedena v njeni potrditvi.

Vendar so vse te pripombe pravzaprav manj pomembne. Poglavitni rezultati, ki jih skušam utemeljiti v svojem delu in ki jih ocenjevalka zanika, so naslednje: izločitev mlajše faze ketlaške kulture, pomen groba 169 za datacijo začetka ketlaške kulture in pojav grobišč ob cerkvi v času ketlaške kulture.

Prva trditev temelji predvsem na izrazito pogostih kombinacijah nekaterih (tudi po dosedanjih razdelitvah) starejših elementov (noži, prstani, uhani, obsenčniki) v grobnih celotah ter na njihovem položaju v vertikalni in horizontalni stratigrafiji. Za obsenčnike in uhane v tekstu izrecno poudarjam, da je ločevanje na podlagi tehnologije izdelave nemogoče (45s) oziroma da ne gre za ločevanje na podlagi tehnologije izdelave (47s). Protiargumente bi torej pričakoval predvsem na področju, na katerem so bile trditve postavljene.

Pri interpretaciji groba 169 pa je treba izhajati iz **dejstva**, da grobna celota ni pomešana. To je preprosto dejstvo, ki je razvidno tako iz opisa kot iz dokumentacije (risarske in fotografske). Vsi predmeti so bili najdeni izrazito na mestu nošenja, grobna jama pa v tistem delu povsem nedotaknjena (ohranjena je tudi deska pod skeletom). Vse špekulacije v zvezi s tem so povsem odveč — če nastopa problem pri interpretaciji, je to problem interpretacije. Sicer pa — povsem podobna pasna spona je bila najdena tudi v Brodskem Drenovcu (I. Vinski-Gasparini — S. Ercegović, Rano-srednjovjekovno groblje u Brodskom Drenovcu, Vjesnik arh. muzeja u Zagrebu, 3. serija I, 1958, T XIII, 5 — prva desetletja 9. stoletja), Z. Vinski v citiranem članku pa

datira kapičasto apliko celo nekoliko kasneje kot Beloševič. Nož iz našega groba 169 (ki je tudi interpretiran kot nož, le v opombi ob rentgenskem posnetku je nakazana možnost, da gre za britev) pa ni primerljiv z noži iz grobov v Romans d'Isonzo. Manjkata mu tako trn kot konica, torej nima ne zavitega zaključka trna ne pravokotno zaključene nožnice — kar ostane, pa je zelo splošno. Ostanke tkanine v rji so lahko tudi ostanki oblačil pokojnika.

Nerazumljivo mi je avtoričino zanikanje, da gre v našem primeru za grobišče ob cerkvi. Dokumentacija verjetno res ni popolna, vendar povsem zadošča, da vidimo odnos med ohranjenimi temelji in grobovi (str. 66). Vrzel govori o sočasnosti grobišča in stavbe in sploh ni osamljen primer. Poleg Batuj, ki naj jih ne bi smeli uporabljati za primerjavo (!?), imamo v neposredni bližini tako situacijo tudi pri župni cerkvi v Kranju, na blejskem otoku in v Mostah pri Zirovnici. Večina teh grobišč s cerkvami je bila raziskana po objavi omenjenega temeljnega članka J. Kastelica v AV 15/16, zato ne preseneča, da ga bistveno dopolnjujejo. Sicer pa je o cerkveni organizaciji tudi v času 9. stoletja — upošteva je arheološka odkritja — več pisal J. Höfler (O prvih cerkvah in pražupnijah na Slovenskem. Razprave FF, 1986; Gradivo za historično topografijo predžofefinskih župnij na Slovenskem, pražupniji Radovljica in Kranj, Acta ecclesiastica Sloveniae 10, 1988, 201ss), ki dopušča večje število cerkva na našem ozemlju tudi že v začetku 9. stoletja.

Milan Sagadin

Milan Pahor, **Slovensko denarništvo v Trstu**. Denarne zadruga, hranilnice, posojilnice in banke v letih 1880—1918. Tnt : Tržaška kreditna banka, 1989. 150 strani.

Če sprejemamo tezo, da je poglobljeno poznanje lastne preteklosti osnova pravilne ocene sedanosti ter pogoj za načrtovanje bodočnosti, potem je delo Milana Pahorja in sodelavcev o slovenskem denarništvu v Trstu prišlo v naše roke v pravem trenutku. V času, ko nam Slovencem z različnih prižnic dokazujejo neobgljenost ter neugodovinskost pobud po lastni samostojnosti, je pogled v preteklost osvežujoč in nas navdaja z optimizmom. Narodni politični vstop slovenskega naroda v družbo velikih zgodovinskih narodov, dedičev francoske revolucije, je bil od konca 18. stoletja do današnjih dni izredno težak ter posut s težavami in žrtvami, ki so jih narekovale in pogojevale zgodovinske okoliščine evropske zgodovine zadnjih 200 let.

Žilavost in vitalnost slovenskega naroda je omogočila, da se ob koncu stoletja lahko še uvrščamo med zgodovinske narode v Evropi. Marsikateri tudi večji evropski narod še čaka na čas lastne uveljavitve in vstopa v zgodovino. Spoznanje vsega bogastva nacionalne ideje prihaja ta čas v Evropi in v svetu vse bolj do izraza in v tem kontekstu bijemo bitko za lastno emancipacijo. Vsega tega ne bi bilo, če ne bi kot narod sledili evropskim tokovom rasti in uveljavitve tudi manjših narodnih skupin v preteklosti in v današnjih dneh. Izpostavljeni pritiskom romanske, nemške ter ogrske skupine držav in narodov, smo Slovenci v nelahkih pogojih le obdržali vajeti lastnega razvoja v lastnih rokah in sicer v različnih zgodovinskih obdobjih različno. Prilagodljivost, podjetništvo in trma tega naroda, ki sedi na teritoriju raznovrstnih sečišč in interesnih sfer, mu je omogočila razvoj in obstoj.

V ta kontekst lahko umestimo tudi zgodovinski prikaz, ki ga je bralstvu ponudil avtor. Obdobja so namreč v preteklosti in tudi danes vedno pogojevala center. V tem smislu so se predvsem v Trstu, poligonu najrazličnejših pobud in velikih finančnih ter državniških interesov ob koncu prejšnjega in na začetku tega stoletja, Slovenci znašli kot malokdo. Dotok finančnega kapitala iz vseh centrov srednje Evrope, velik demografski priliv iz kompaktne slovenskega zaledja, velike perspektive, ki jih je Dunaj namenjal svojemu oknu v svet, so v Trstu ustvarjale pogoje rasti posameznika in razvoja slovenskega življa. Linearnosti razvoja seveda ni bilo.

To ni bila zelena trata, kjer bi se na novo lahko formirala gospodarska in preko nje tudi nacionalna zavest. Meščanstvo je bilo tu že formirano ter v rokah družin, ki so kot oblastniška elita obvladovale tako politično kot gospodarsko področje. Prostor si je bilo treba, kljub avtohtonosti slovenskega prebivalstva, ki so mu stereotipi obnašanja pripisovali le sekundarno vlogo mandrierja, malega kmeta, trgovčiča ali dni-narja, šele izboriti. Vse bolj jasno je, kljub zameglitvam historično-materialističnega tipa, ki so obremenjevale evropsko zgodovino pisje zadnjega pol stoletja, da sta se inteligenca in meščanstvo kazala kot pospeševalca historičnih procesov. Pri tržaških Slovencih je to še posebej razvidno, kar dokazuje v polni meri tudi Pahorjeva odlična študija »Slovensko denarništvo v Trstu«, ki v svojih poglavjih predvsem pa v uvodnih raziskavah neizpodbitno dokazuje, da je nacionalno vprašanje v Trstu reševal prav sloj inteligenca, srednjega uradništva in meščanstva, ki se ni več zadovoljevalo z nemško ali italijansko literaturo, pogovorom in banalnostmi, temveč je o teh stvareh hotelo razpravljati v svojem jeziku. Iz tega je zrastle marsikaj: čitalnice, dru-